

Inhoud

Inleiding	13
1 Wiel	25
2 Griend	27
3 Hank	30
4 Kronkelwaard	33
5 Vloeiweide	36
6 Balkengat	39
7 Hoogstamboomgaard	42
8 Duinrel	45
9 Geest	49
10 Vlechtheg	52
11 Rivierduin	55
12 Elzensingel	58
13 Doodweg	61
14 Houtwal	63
15 Geriefhoutbosje	66
16 Knotboom	69
17 Graft	73
18 Holle weg	76
19 Zandweg	79
20 Slik	81
21 Schor	83
22 Getijdenhaven	85

23	Gekrompen dorp	88
24	Hollestelle	91
25	Strubben	95
26	Brink	98
27	Holt	101
28	Pingoruïne	103
29	Es	106
30	Voorde	109
31	Kamduin	112
32	Stuwwal	115
33	Greppelland	119
34	Terpen en wierden	122
35	Waker, slaper, dromer	125
36	Beek	127
37	Bron	129
38	Maar	131
39	Zijl	134
40	Dijkcoupure	137
41	Sprengenbeek	141
42	Watermolen	144
43	Trekvaart	146
44	Motte	149
45	Eendenkooi	152
46	Zanderij	155
47	Rabatten	158
48	Hooiweg	161
49	Houtakker	164
50	Horst	167
	Lijnen in het landschap	171
	Verantwoording en woord van dank	183
	Register	187

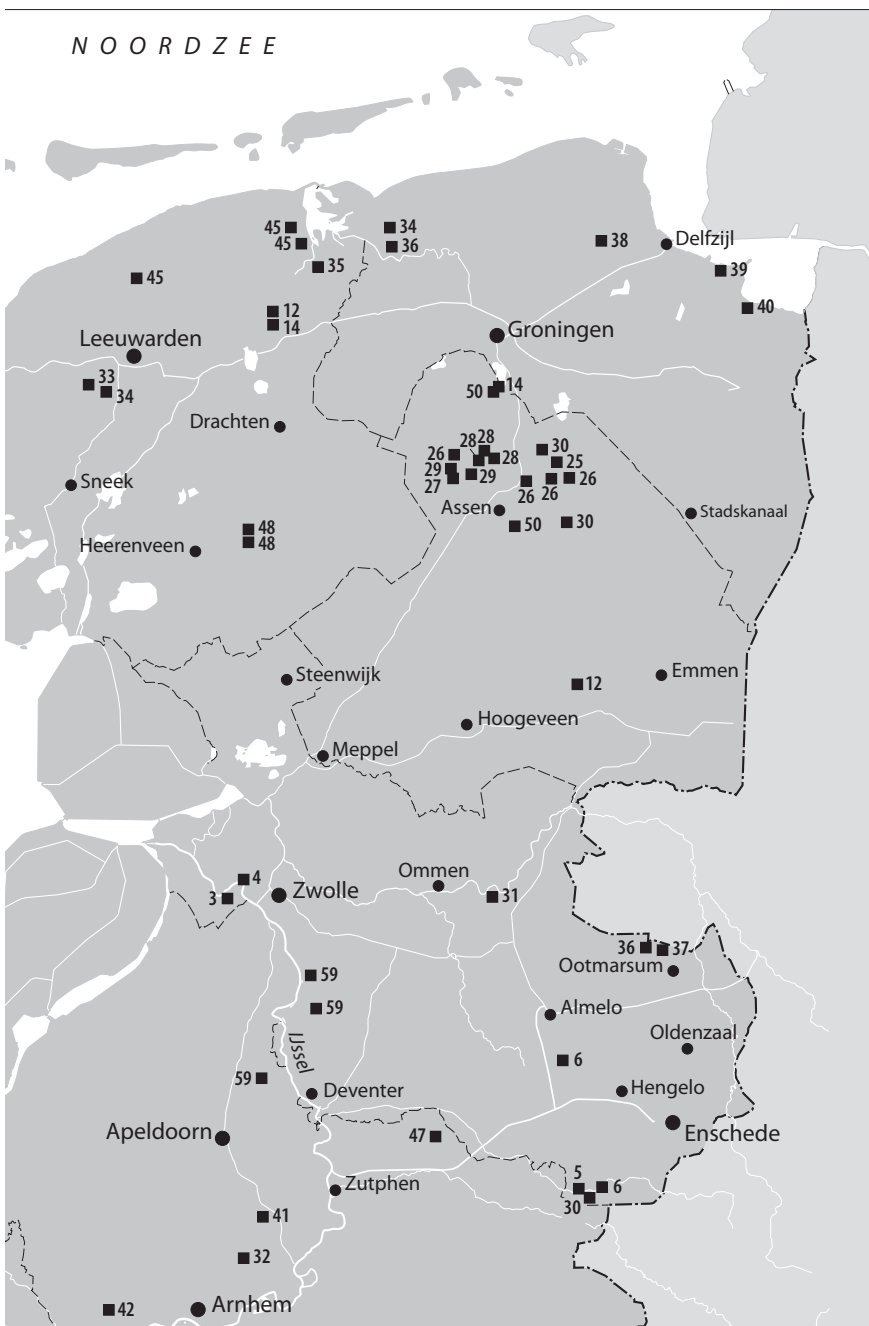
- 1 wiel
- 2 griend
- 3 hank
- 4 kronkelwaard
- 5 vloeiveide
- 6 balkengat (2X)
- 7 hoogstamboomgaard
- 8 duinrel (2X)
- 9 geest (3X)
- 10 vlechtheg (2X)
- 11 rivierduin
- 12 elzensingel (2X)
- 13 doodweg (2X)
- 14 houtwal (3X)
- 15 geriefhoutbosje
- 16 knotboom
- 17 graft (2X)
- 18 holle weg
- 19 zandweg
- 20 slik
- 21 schor
- 22 getijdenhaven
- 23 gekrompen dorp (4X)
- 24 hollestelle
- 25 strubben
- 26 brink (4X)
- 27 holt
- 28 pingoruïne (2X)
- 29 es (2X)
- 30 voorde (3X)
- 31 kamduin
- 32 stuwwal (2X)
- 33 greppelland
- 34 terp/wierde (2X)
- 35 slaperdijk/dromerdijk (2X)
- 36 beek
- 37 bron
- 38 maar
- 39 zijl
- 40 dijkcoupure (2X)
- 41 sprengenbeek
- 42 watermolen
- 43 trekvaart (2X)
- 44 motte (2X)

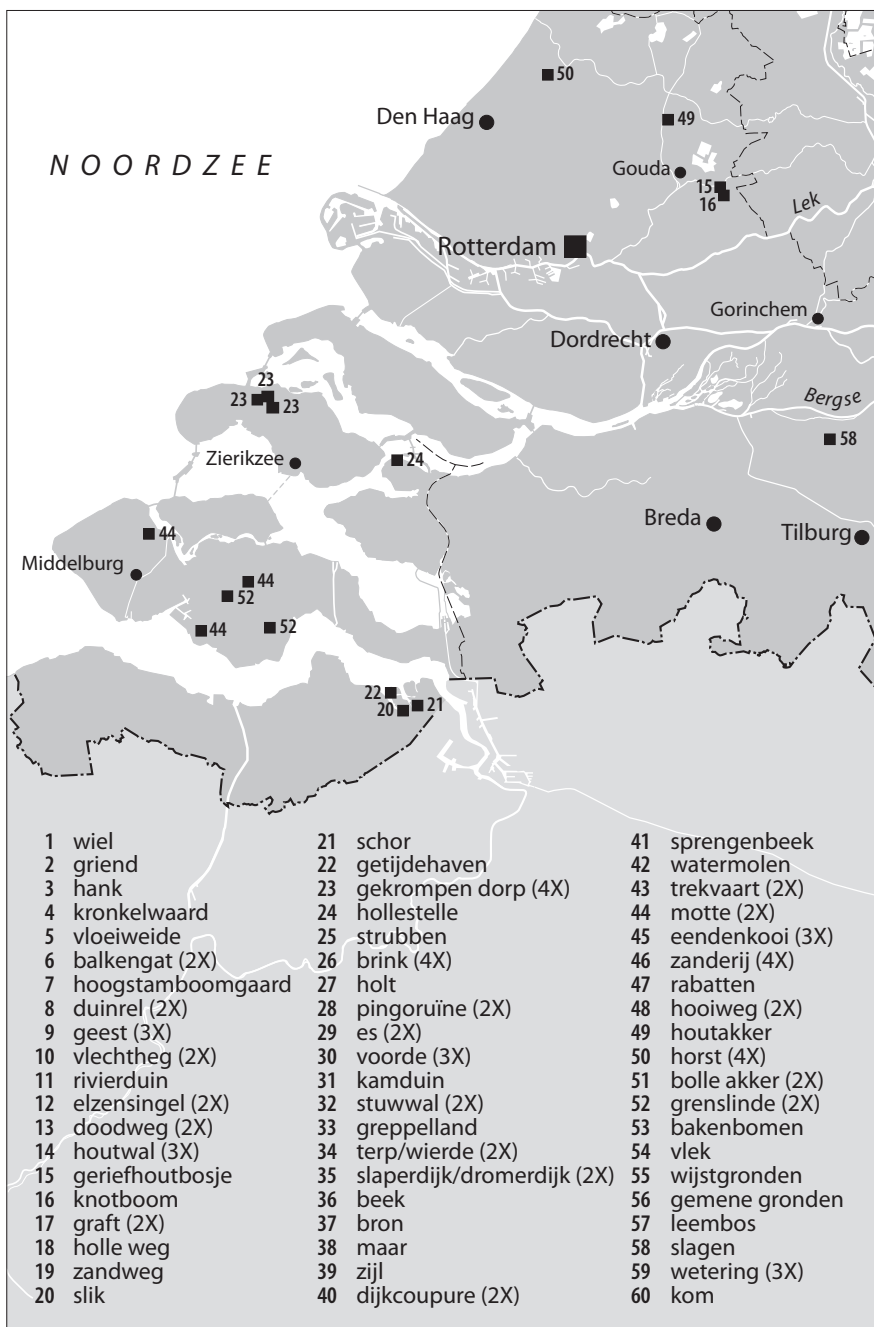
- 45 eendenkooi (3X)
- 46 zanderij (4X)
- 47 rabatten
- 48 hooiweg (2X)
- 49 houtakker
- 50 horst (4X)
- 51 bolle akker (2X)
- 52 grenslinde (2X)
- 53 bakenbomen
- 54 vlek
- 55 wijstgronden
- 56 gemene gronden
- 57 leembos
- 58 slagen
- 59 wetering (3X)
- 60 kom

0 25 km

NOORDZEE

Inleiding

Neem de dijk. Een Nederlandse landschapselement is moeilijk te verzinnen. Al in het eerste hoofdstuk van dit boek loop ik op een dijk. Niet de minste dijk, die Diefdijk bij Schoonrewoerd, wat betreft betekenis en schoonheid. Toen ik er liep vroeg ik me af: waarom ligt die dijk hier, op de grens van Utrecht en Gelderland, in een landschap waar aan weerszijden geen rivier te zien is? Er zijn in de dertiende eeuw kosten en moeite gestoken in de aanleg van de dijk, dus ergens zal het goed voor zijn geweest.

Ik zocht het op: de Diefdijk lag er inderdaad niet voor niets, hij beschermde de Vijfheerenlanden tegen het water uit de hoger gelegen Betuwe en is, of was, een zogeheten 'dwarsdijk'. Tegenwoordig doet hij dienst als binnendijk.

Wat dit voorbeeld voor mij vooral illustreerde: dé dijk bestaat helemaal niet. Er bestaan zeker tien soorten dijken. En die dijken hebben ook allemaal een naam, of meerdere namen. Je hebt de inlaagdijk en de omringdijk. En de binnendijk, die ook wel slaperdijk, dromer, schaaldijk, achterdijk of droge dijk wordt genoemd. Dan heb je de bandijk, die ook wel winterdijk, natte dijk of groene dijk heet. Er zijn leidijken, stuifdijken, zanddijken, schenkeldijken en doorgangsdijken.

Ik liep dus op een dwarsdijk. Maar ik had ook op een

wakerdijk kunnen lopen, of op een slaperdijk, of op een dromer.

Ik reis ook door een taallandschap, zo noteerde ik jaren geleden, toen ik door Nederland liep en daar over schreef in *Caspar loopt*. ‘Door een wereld van woorden met betekenissen die vaak niemand meer kent.’ Ikzelf niet uitgezonderd. Ik passeerde een bolle akker zonder het te zien, stond op een dries zonder het te weten, keek uit op een graft zonder die direct als zodanig te herkennen, liep onwetend langs een geriefbosje.

Onderweg stuitte ik op woorden die ik nooit had gekend, zoals schurveling en haaimeet. En de vragen stapelden zich op: wat is dat ook alweer, een slenk, een schor, een slik, een hank, een waai?

Welnu: dat ben ik gaan ontdekken. Meer dan een jaar lang ben ik doelgericht op zoek gegaan naar de elementen bij de woorden, naar het ontstaan, naar de betekenis – in het verleden, maar ook in het nu en in de toekomst. Zoals de beleving in een bos veel rijker is als je de dieren-geluiden weet te herleiden tot de bijbehorende beelden, komt ook een landschap tot leven als je weet waarom hier opeens een grote plas ligt, daar een merkwaardige verhoging en weer verderop een opvallende inkeping.

Het landschap herontdekken, opnieuw leren lezen. Dobben, wielen, strubben, wierden, terpen, essen, beemden: al die woorden vertellen het verhaal van het landschap, dat al dan niet door mensenhanden is vormgegeven. Veel van deze elementen zijn nauwelijks nog terug te vinden. ‘Ze zijn weggevaagd door, of bedolven onder, de vooruitgang, niet meer te zien, niet meer te herkennen, de bolle akker is geëgaliseerd, de holle weg geasfalteerd, de houtwal gesloopt, en ook de bijpassende

woorden wacht de vergetelheid,' zo zag ik dat ten tijde van mijn voettocht.

Dat was wat zwaar aangezet, maar het is waar dat het soms niet meevalt om deze voormalige bakens in het landschap nog te herkennen en te benoemen. En veel woorden – en elementen – zijn zeker in onbruik geraakt. Johan van de Gronden, filosoof en natuurliefhebber, vergeleek ooit het wereldwijde verlies aan biodiversiteit met het verdwijnen van talen. Die achteruitgang ging ongeveer gelijk op, stelde hij vast, en hij bracht dit in verband met de voortschrijdende globalisering, die ook een aanjager is van het ontstaan van monoculturen. Met gevolgen voor niet alleen de biodiversiteit, maar ook voor de variatie in het landschap.

De angst voor het verdwijnen, en tegelijkertijd de fascinatie voor de taal die natuur en landschap precies beschrijft, bracht de Engelse natuurschrijver Robert Macfarlane ertoe om een verzameling aan te leggen van de vergeten woorden voor natuur en landschap in Groot-Brittannië. Want als we de woorden nog weten, willen we misschien de bijbehorende elementen ook koesteren. En andersom: als de bakens in het landschap blijven bestaan, zullen ook de woorden voortleven. Het resulteerde in een al met al vrolijkmakend – en onverhaalbaar – boek, *Landmarks*, met onder meer tientallen verschillende uitdrukkingen voor regen en al dan niet stromend water.

Ook in Nederland houden mensen zich bezig met de 'leestekens van het landschap'. In 2005 verscheen er onder die titel een boek van Landschapsbeheer Nederland en er bestaat een website met dezelfde naam,

opgezet door het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen en LandschappenNL. De website is niet compleet, maar geeft wel een beeld van de diversiteit van het Nederlandse landschap en vooral van de wisselwerking – in het verleden – tussen mens en natuur. En dat dient een belang, vindt Theo Spek, hoogleraar Landschapsgeschiedenis en hoofd van het Kenniscentrum, want als iets mensen bindt, is het wel het landschap.

Het is een eindeloos onderwerp, zo merkte ik. Zoveel woorden voor al die verschillende verschijnselen, zoveel per regio verschillende woorden voor een en hetzelfde landschapselement: een es is hetzelfde als een enk, een kouter, een eng, een akker, een veld, afhankelijk van het deel van Nederland. Wat in Drenthe brink heet, wordt elders dries, plaetse, bies, biest, plein, heuvel, opstal of ikelheim genoemd. Zoals een terp (Friesland) in Groningen wierde heet, en elders weer werf.

Wat ik tijdens mijn zoektocht ook merkte is hoeveel toponiemen zijn afgeleid van landschapselementen, en hoeveel achternamen eruit voortkomen. Zo zijn Amersfoort, Lichtenvoorde en Frankfurt ontstaan bij en vernoemd naar een doorwaadbare plaats in het water, een voorde. Net als Coevorden en Oxford. Zo kun je, al lopend door het land, de lijn naar het verleden voor je zien. Dat geldt dus ook voor achternamen. Werf, Wiel, Brink, Es, Kooi, Akker, Terp, Dries, Griend, Kolk, Poel, Ven, Hek, Laan: de lijst is eindeloos, en het mooie is toch dat er iets aan af te lezen valt over de plaats waar de naamgevers, de voorouders uit de middeleeuwen en later – toen achternamen verplicht werden, vandaan kwamen.

‘Denken over landschap betekent denken in lange lijnen, zowel richting het verleden als richting de toekomst,’ zo schrijft Theo Spek in de inleiding van het fenomenale boek *Landschappen van Nederland*, dat in 2025 verscheen. En de landschapselementen zijn er zichtbare tekens van. Landschap is een wat ongrijpbaar begrip. Spek beschrijft het als het resultaat van de wisselwerking tussen aarde, mens en natuur. En de waarde ervan wordt vaak pas gezien als er een ingreep dreigt plaats te vinden, als er aantasting dreigt.

Wat het ingewikkeld maakt is dat verandering bij landschap hoort, het is er in zekere zin zelfs de essentie van. Dat betekent dat er logischerwijs elementen verdwijnen, en nieuwe elementen verschijnen. De vraag zal altijd zijn wat blijft, of behouden mag blijven, al is het maar als cultureel erfgoed.

Wel lijkt de snelheid van de veranderingen sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw hoger dan ooit. De bodem en de natuurlijke omstandigheden zijn, anders dan voorheen, vaak niet meer sturend voor de menselijke activiteit, het is eerder andersom. Dat is een trendbreuk in de geschiedenis van het landschap. In 2018 schreef ik er mopperig over: ‘We leggen er gewoon een nieuwe mal overheen, die altijd grootschaliger is. Zo ontstaan de nieuwe woorden: maisakker, raaigrasveld, megastal [...] grasfalt.’ Zonneakkers poppen inmiddels op steeds meer plekken op en ook de verdozing van het landschap woekert voort.

Kortom: in die driehoek van aarde, natuur en mens is de rol van de laatste wel erg dominant geworden. Dat beaamt ook Spek, die ik meermaals sprak in het kader van dit project. Hij liet zien hoe miljoenen jaren lang het

aardkundige proces sturend was. Daarna, in de warmere periode van het holoceen ‘komt de natuur opzetten’. Er ontstond een natuurlandschap met grote oerbossen, moerassen, duinen, kwelders. En vervolgens, in de pre-historie, begint de mens zijn stempel te drukken. Spek: ‘Eerst nog stapje voor stapje, in de middeleeuwen al meer en sinds de industriële revolutie heel nadrukkelijk. In de twintigste eeuw zie je dat de balans echt wordt verstoord, dan gaat wat de mens doet ten koste van de bodem, van het watersysteem, van de natuur.’

Maar er is ook een tegengestelde beweging gaande. Sommige leestekens van het landschap worden herontdekt. Op veel plekken in Nederland leggen mensen opnieuw heggen en hagen aan, de ecologische waarde van houtwallen en singels is inmiddels breed onderkend, en soms worden oude systemen opnieuw in gebruik genomen. Zoals de vroegere vloeivelden, die her en der in ere worden hersteld, of wilgentakken en -tenen van grienden die weer voor van alles worden toegepast, omdat de kunstmatige alternatieven nadelen blijken te hebben. Sprengbeken functioneren soms weer, her en der is zelfs een watermolen weer productief.

De bewoners van voor de industriële revolutie hadden de beperkende omstandigheden van bodem en natuur maar te accepteren. Chemische middelen, zoals kunstmest, bestonden nog niet, dus konden de natuurlijke omstandigheden moeilijk genegeerd worden. Aan de gewassen viel af te lezen op welke bodemsoort ze werden verbouwd. Je zou kunnen zeggen: de logica van het landschap werd gevolgd, waarmee het landschap in alle opzichten levend bleef. En mensen verzonnen, uit eigen-

belang, duurzame oplossingen. Oplossingen die soms actueler zijn dan ooit, nu het raderwerk dreigt vast te lopen door mestoverschot (stikstof), klimaatverandering, de CO₂-uitstoot, schaalvergroting, monoculturen en het overmatige gebruik van chemische middelen.

De ontwikkelingen staan soms haaks op elkaar, of, anders gezegd: de tegengestelde bewegingen zijn ongeveer even sterk. In Zuid-Limburg liep ik, een jaar na de overstromingen aldaar, in de prachtige overblijfselen van een terrassenlandschap met graften, vanouds een even slim als logisch middel om erosie te voorkomen en water en voedingsstoffen vast te houden op de flanken van de heuvels. In de afgelopen zestig jaar, de tijd van ruilverkaveling en schaalvergroting, werden de graften in hoog tempo opgeruimd. Je zou zeggen: nu, in een tijd van overstromingen en waterschade, worden de overgebleven graften vast gekoesterd. Dat gebeurt, op sommige plekken. Soms worden er zelfs nieuwe graften aangelegd. Maar ze worden ook nog altijd weggeploegd, vertelde ecoloog Freek van Westreenen me. Hij liet me de gevolgen zien, bietenvelden die voor de helft waren weggespoeld op heuvelflanken waar de graften waren opgeruimd. Aan de voet van die kaal gemaakte hellingen lagen miljoenen kostende opvangbekkens, om overstromingen te voorkomen. Symptoombestrijding uit het boekje. Of, zoals Van Westreenen zei: 'Volgens het principe: de kraan lekt, dus zet ik er een emmer onder.'

Maar waar veel verloren is gegaan, valt des te meer te winnen. En juist op het platteland kunnen tegenstellingen overwonnen worden, aldus de optimisten. Of, zoals Theo Spek het verwoordde: 'Veel mensen hebben mis-

schien niet veel met natuur, maar wel met het landschap waarin ze opgroeien, het cultuurlandschap. En andersom: juist in dat door mensen vormgegeven landschap valt er voor natuur veel te winnen. Landschap kan landbouw en natuur, die uit elkaar zijn gegroeid, verzoenen. Natuur wordt vaak gezien als een “links” onderwerp, landbouw als een “rechts” onderwerp, maar in het landschap ontmoeten die twee elkaar. Dat geldt van links tot rechts, van jong tot oud, van boer tot natuurbeheerder.’

In die woorden zit natuurlijk enig wensdenken, maar er gebeurde ook daadwerkelijk wel iets in de afgelopen jaren. Niet alleen maken meer particulieren het landschap eigenhandig mooier, al is het maar door tegels te wippen, er zijn ook verschillende grotere initiatieven. Een Aanvalsplan Landschap bijvoorbeeld, van veel organisaties die zich hebben verenigd onder de noemer Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Het aanvalsplan streeft, in jargon, naar meer ‘groen-blauwe dooradering’ in het landelijk gebied. Met andere woorden: het terugbrengen van de ‘bouwstenen van het landschap’ – de heggen, hagen, overhoekjes met struweel, bloemrijke bermen, sloten – op logische plekken. Tegen de stroom van de landelijke politiek in, dat wel, die zich keer op keer een remmende factor toont.

Ik ging in 2024 en 2025 op zoek naar veel van de plekken waar wel iets gebeurde, en dat doe ik eigenlijk nog altijd. Naar historische landschapselementen, om meer te begrijpen van het ontstaan van ons landschap, en de geschiedenis van de menselijke activiteit in dat landschap, en van de taal van het landschap. Dat laatste, de taal van het landschap, was het beginpunt van dit boek,

maar eerlijkheidshalve moet ik zeggen dat de taal, de woorden, vooral het middel was om landschap en natuur te laten schitteren.

Ik ging ook naar de schaarse plekken waar natuur en landbouw weer verweven zijn, waar biodiversiteit zich herstelde. Naar landgoed Het Lankheet bijvoorbeeld, waar de eerdergenoemde historische vloeivelden weer in gebruik zijn, wat van alles oplevert, maar vooral ook een feest is voor de biodiversiteit – en voor het oog; de eerste oranjepijpjes vlogen er op de pinksterbloemen in het weiland toen ik er was. Het zijn mijn favoriete gebieden geworden, de plekken waar natuur en natuurvriendelijke landbouw in elkaar overgaan. In de beste gevallen is de variatie er groter dan in natuurgebieden, juist die lichte menselijke activiteit kan biodiversiteit toevoegen aan de bestaande natuur. Ik zag het ook op landgoed De Langakkers, waar eigenaar Roel Winters laat zien hoe soortenrijk boerenland kan zijn. Veel dieren maken zowel gebruik van zijn grond als dat van het naastgelegen Leenderbos, de twee gebieden versterken elkaar en vullen elkaar aan. Overal heggen, kruidenrijke graslandjes, zandhoopjes, granen en andere gewassen op het landgoed, bijna exclusief bedoeld voor de insecten, de vogels, de zoogdieren. Kom er op een zonnige voorjaarsdag en het wemelt er van de vlinders, bijen en vogels.

Ik wandelde ook twee dagen door de Maasheggen, aan de Maas, tussen Cuijk en Vierlingsbeek, ergens begin mei, toen de meidoorns, de pinksterbloemen en paardenbloemen bloeiden. In de Maasheggen kun je zien wat jarenlang investeren in cultuurlandschap met horten en stoten kan opleveren. Het gebied ligt in de invloedssfeer van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap (VNC).

Ook in de Ooijpolder verschenen onder invloed van die vereniging, betrokken politici, burgers en boeren groene verbindingen in de vorm van bomenhagen.

In de Maasheggen wandelde ik eerder al in de winter met Lars van Peij, langs de rijen nieuwe heggen waarvoor hij hoogstpersoonlijk verantwoordelijk was. Van Peij werkte bij de VNC, maar heeft de ziekte van Huntington, waardoor hij niet oud zal worden. Hij wilde iets nalaten, zei hij, en liet zich daarom sponsoren bij de Kennedy-mars die hij liep, met als doel: meer heggen aanleggen. Van het geld worden nog altijd heggen aangeplant in de Maasheggen, door honderden vrijwilligers in het land. De actie toont vooral aan dat landschap inderdaad kan verbinden, in het beste geval.

En als wandelaar profiteerde ik van die heggen, in het voorjaar. Zelden zag ik gedurende een dag zoveel vlin-
ders, ik keek naar gekraagde roodstaarten, luisterde naar de nachtegalen en nog veel meer vogelsoorten. Bovenal ging het van doorkijkje naar doorkijkje, het landschap kreeg er iets intiems, vriendelijks, beschermends door, zoals die heggen van oudsher ook beschermend waren voor het vee – en bij overstromingen van de Maas het water remden en vasthielden.

Het nut van dit landschap wordt lang niet door iedereen gezien, maar ik putte er hoop uit. Maak het landschap weer mooi, zeker rond natuurgebieden, maak de landbouw natuurvriendelijk, vol landschapselementen, dacht ik, en al die problemen in het landelijk gebied verdwijnen als sneeuw voor de zon.

Misschien was dat wel de echte agenda van deze tocht, deze tijdreis langs landschapselementen: laten zien hoe verleden en heden verbonden zijn, hoe in het oude land-

schap oplossingen schuilen voor de problemen van nu. Maar het was ook een leerzame en soms vrolijke tocht door het land, met de ene ontdekking na de andere: ah, zo is het gekrompen dorp dus ontstaan, zo wonderbaarlijk zijn strubben, zo ontstaan schorren uit slikken... En als je even de tijd neemt kun je, uitkijkend op een getijdenhaventje, zomaar het water zien stijgen, de bootjes los zien komen van de modder. Dynamisch landschap dat, in dit geval, ook mensen weer in beweging brengt.

I

Wiel

We zijn het wat ontwend geraakt, maar dijken kunnen doorbreken. En aan weerszijden van veel dijken zie je de stille getuigen daarvan. In de vorm van wielen, die ook wel waaïen heten, of kolken. Rondvormige plassen water. Er zijn er honderden van, in het rivierengebied, in het zeekleigebied. In Zeeland heten wielen vaak weelen, en er zijn nog meer, vaak regionale namen. Je kunt er (een deel van) de geschiedenis van de dijkdoorbraken in Nederland aan aflezen. Hier, op de Diefdijk, op de grens van Gelderland en Utrecht, loop ik rond het grootste doorbraakgat van het land: het wiel van Bassa, ook wel Schoonrewoerdse Wiel genoemd. Een van de mooiste ook, noteerde Jac. P. Thijsse al, in *Verkadealbum Waar wij wonen* (1937).

Wielen zijn diep, doorgaans. Want dijkdoorbraken zijn heftig, het water stuwt met grote kracht, zeer plaatselijk, de grond op, en dat veroorzaakt een flink gat. Rondom de plassen ontstaat juist een verhoging. Daar slaat de opgewoelde grond neer, samen met wat de rivier aanvoert. En dat heeft dan weer best gunstige gevolgen. Het bodemmateriaal bestaat uit klei, grof zand en grind, soms zelfs uit het Pleistoceen. Vruchtbare grond, uitermate geschikt voor tuinbouw.

Op veel van die ‘overslaggronden’ werden fruitboom-

gaarden aangelegd. Zo ook hier. Dit gebied is inmiddels in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap. Vandaar dat hier nog hoogstambomen staan, waarin steenuilen broeden. Wat het afmaakt, is de combinatie met de rietkragen, de knotwilgen en wat hooilandjes die in april al bloemrijk zijn.

Het Schoonrewoerdse Wiel ontstond tussen 1571 en 1573, na twee doorbraken van de Diefdijk – plaatselijke rampen. Die dijk was in 1284 aangelegd om te voorkomen dat overtollig water van de hoger gelegen Gelderse polders naar de lager, westelijker gelegen polders zou lopen. Ook elders brak de Diefdijk door, ik zie vandaag nog meer wielen. Een daarvan heet dan weer De Waai.

Het wiel van Bassa (vernoemd naar een boer met die naam die hier woonde) ligt binnendijks, tussen de dijk en het binnenland dus. Andere wielen aan de dijk liggen buitendijks. Er zijn dus binnendijkse en buitendijkse wielen. Vermoedelijk werd per geval bekeken op welk punt de dijk het best hersteld zou kunnen worden.

Goed, ik wandel rond het wiel. Dijk af, en later weer op, een wandeling van zo'n 2,5 kilometer, met een mooi uitzichtpunt nabij boerderij De Kruithof en het Dordtse huis, twee monumentale panden. Zicht op nog een esthetisch effect van de dijkdoorbraken, en de wielen: een kronkelende dijk. Want het nieuwe dijkstuk werd altijd met een lus om de nieuwe, diepe wiel heen gelegd. Het maakt de ooit rechte Diefdijk nog iets aantrekkelijker. Zo'n lus op een dijk is ook een mooie aanwijzing: goede kans dat er een wiel in ligt.

Griend

De bundels wilgentakken en wilgentenen (de kleine takjes) liggen hoog opgestapeld bij de ingang van natuurgebied Regulieren, bij Culemborg. De oogst komt van de griend voor onze neus. Op het kleine, modderige landje zijn de wilgen teruggezaagd tot op de ‘stoof’ of de ‘stobbe’ (de stam). Deze griend, op natte, zogeheten komgronden, is zowaar nog in gebruik.

Grienden zijn relictten, zou je denken. Ik passeerde ze vaak, aanvankelijk zonder te weten wat het waren. Ik zag ze langs de Linge, hier vlakbij, buitendijks aan de Oude Maas bij Rhoon, en in de Biesbosch, van oudsher het kerngebied van de griendcultuur. Regelmatige rijen wilgen, met greppels ertussen, langs rivieren en in getijdengebieden, en op kleigronden die van oudsher te nat waren voor andere vormen van landbouw. Zoals hier.

De griendcultuur beleefde haar hoogtepunt aan het begin van de vorige eeuw. In 1900 was er nog 14 000 hectare aan grienden, nu is er 800 hectare van over, vooral beheerd als landschappelijk erfgoed.

De toepassingen van wilgen (er zijn tientallen soorten) waren ooit eindeloos. Van de takken en tenen (verzamelnaam: rijshout) werden manden gevlochten, ze werden gebruikt voor hoepels voor tonnen (‘hoephout’), bezems, harken, meubels, visfuisen, voor het versterken van

loopgraven, voor beschoeiing van watergangen, als ondergrond voor wegen in natte veenweidegebieden, voor de aanleg van kribben in rivieren, voor de versteviging van rivieroeveren.

Van de wilgentakken werden ook grote vlechtwerken gemaakt. Deze 'zinkstukken' van rijshout werden aangebracht op plekken waar snelstromend water een schurende werking heeft, in havens of bij sluizen. In het kader van de Zuiderzeewerken werden de zinkstukken gebruikt om de Afsluitdijk en de polderdijken van een stevig fundament te voorzien. De overheid liet er zelfs nieuwe grienden voor aanleggen. Dat was nog geen eeuw geleden. Totdat materialen van kunststof werden ontwikkeld. Toen was het snel gedaan met de griendcultuur.

Toch ziet Berco Hoegen, met wie ik hier ben, een omslag. Hoegen werkt aan een proefschrift over grienden, net nu de herontdekking van de wilg, en van de grienden gaande lijkt. Want aan de vooruitgang bleken ook nadelen te kleven. Bij kunststof zinkstukken komen microplastics vrij, die op rivierbodems terechtkomen. Waterschappen kiezen ook weer vaker voor 'natuurlijke oevers', met vlechtwerk van rijshout in plaats van hardhout. Dan zijn er nog actuele problemen waarvoor grienden uitkomst kunnen bieden. Hoegen: 'Wilgen nemen CO₂ op, Nederland moet ook weer natter, we willen water beter vasthouden. En we willen meer bos. Als je dat doet in de vorm van grienden, dan levert het ook nog wat op. En het oogsten kan tegenwoordig efficiënt.'

Misschien is de wilg wel onderschat omdat de bomen altijd zo vanzelfsprekend groeiden in de natte delta. Een oer-Hollandse boom, zegt Hoegen. 'En krachtig materiaal. Het buigt wel, maar breekt niet.' Inmiddels ook